

AHA-erlebnissen van een professioneel replica-maker

Jeroen Flamman

Veel mensen zullen Peter de Haas kennen als de eigenzinnige schoenmaker uit ARCHEON's Gravendam of als de man van *AHAproducties!*, de vervaardiger van diverse replica's van voorwerpen in musea. Al jarenlang buigt hij zijn hoofd over de vraagstukken hoe bepaalde voorwerpen vroeger zijn vervaardigd en of en hoe hij deze voorwerpen wederom kan maken. Vragen die hij bij het vervaardigen van de objecten steeds tegenkomt zijn moet het 'eruitzien als', 'gemaakt zijn als' of 'werken als' destijds. In dit artikel wordt aan de hand van diverse voorbeelden aandacht besteed aan de door Peter opgedane ervaringen.

De interesse voor geschiedenis en archeologie is bij Peter de Haas begonnen in zijn kindertijd. Hij las alles wat hij over wapens, uniformen en leger kon vinden. In 1982 raakte hij in de ban van de Romeinen en re-enactment (mensen verkleed als Romeins soldaat) door een reportage over een Engelse groep Romeinse soldaten, bekend als *the Ermine Streetguard*. Samen met zijn neef, Paul Karremans, is hij de oprichter van de Nederlandse tegenhanger, het *Gemina Project*. Deze stap in zijn leven heeft hem helemaal doen richten op het reproduceren van een Romeinse legeruitrusting. Gaandeweg is hij zich ook steeds meer gaan toeleggen op het maken van andere objecten. In eerste instantie waren het Romeinse voorwerpen, maar later, mede door zijn functie bij ARCHEON als verantwoordelijke voor de inrichting van de huizen, ook middeleeuwse en prehistorische voorwerpen. Uiteindelijk mondde de hobby uit in een functie bij het archeologisch themapark en in de vrije uren het bedrijfje *AHAproducties!* Deze naam komt voort uit zijn functie als middeleeuws ambachtman; men vraagt wat hij doet/maakt, Peter vertelt en vervolgens is er de 'aha-erlebnis' als men het begrijpt. De interesse van kennissen en publiek voor de replica's en reconstructies groeide zo uit dat hij een kleine éénmanszaak kon opstarten.

In de afgelopen jaren heeft hij voor zowel diverse musea, scholen en andere culturele instanties als ook voor ARCHEON voorwerpen geproduceerd. De vraag die hij daarbij steeds aan de opdrachtgever stelde was wat de functie van het vervaardigde object zou krijgen. Zou het alleen maar getoond worden in een vitrine, krijgen velen kinderen/mensen het in hun handen of moet het object ook echt gebruikt gaan worden op de wijze zoals het destijds gebruikt is. Het functie van het object is voor Peter onder andere bepalend hoe hij deze maakt. De drie vragen die Peter altijd hanteert en dus als eerste bij een opdracht stelt zijn moet het 'eruitzien als', 'gemaakt zijn als' of 'werken als' destijds.

Er uitzien als ...

Bij zijn werk voor musea ervaart Peter dat deze vaak nog niet echt stil hebben gestaan bij wat de consequenties zijn van een bepaalde keuze. Zo bestelde een museum enkele leren puttemmers om de kinderen echt water te laten putten. Uit ervaring droeg Peter aan dat natte leren emmers loodzwaar zijn en dat deze door kinderen bijna niet te tillen zijn. De overweging was dus vervolgens of de kinderen dan niet met kleinere emmers toch dezelfde beleving zouden hebben. De emmers zien er uit als die van vroeger, maar hebben niet dezelfde maat. Ergens moet er een compromis worden gemaakt tussen het toekomstige gebruik en de authentieke vorm. Bij het maken van die keuze kunnen de drie vragen omtrent de functie helpen om na te denken over waar de grens van authenticiteit en gebruik ligt.

Een goed voorbeeld van replica's die er voor een educatief doel 'uit moet zien als', zijn de vuurstenen werktuigen die Peter moest vervaardigen voor een school. In het kader van een project over het neolithicum moesten circa 40 leerlingen snijden met vuursteen. In eerste instantie was de wens van de school dat ieder kind een eigen set van een mes, een krabber, een steker en een boortje zou krijgen. Dit zou een vrij prijzige aangelegenheid worden, waarbij de werktuigen ook nog eens breekgevoelig zijn. Toen duidelijk werd wat er precies met het vuursteen gedaan moest worden (namelijk snijden van leren riemjes en bandjes) bleek het niet noodzakelijk te zijn om voor eenieder een eigen toolkit te maken. Peter stelde voor één toolkit te maken, om zowel te laten zien als door de kinderen te laten vasthouden. Een grote berg afslagen is dan voldoende voor de snijwerktuigen voor de kinderen. Om te zorgen dat de werktuigen goed en stevig in elkaar zitten, ook na het passeren van veel handen, is naast het vastzetten van het vuurstenen werktuig met pek ook een kleine schroef door het houten handvat gezet. Deze schroef zit onder het leer dat om het handvat is gewikkeld. Uiteindelijk

zien de vuurstenen werktuigen er toch authentiek uit (afb. 1).

Een ander voorbeeld van 'eruit zien als' is het zwaard dat Peter heeft gemaakt bij de uitrusting voor een Romeins legionair in het Legermuseum te Delft. Omdat het zwaard in de schede zou blijven zitten en dan aan een riem om de soldaat zou hangen, was het niet nodig naast het handvat en de schede ook een zwaardkling te produceren (het duurste onderdeel van het zwaard). Er hing dus voor de bezoekers een zwaard in een schede, terwijl er in de werkelijkheid alleen een zwaardschede en een handvat hingen.

Nadat Peter in 1982 begonnen was met het maken van een Romeinse legeruitrusting van ijzer, ging hij ook andere kleinere gebruiksvoorwerpen maken. Zo is hij gefascineerd geraakt van het maken van Romeinse "bronzen" fibula's. De fibula's, de grote veiligheidsspeld uit het verleden, werd destijds niet gemaakt van puur brons, maar door de natuurlijke vervuiling van erts zat er ook zink in. Hierdoor kreeg men een messing-brons. Zo heeft Peter de vrijheid om zijn fibula's ook van messing te maken. Een fibula maken op de authentieke methode is zeer bewerkelijk. Waren de fibula's vroeger gemaakt van een gegoten halffabrikaat, Peter heeft een iets andere aanpak. Als eerste worden de verschillende onderdelen van de fibula aaneelkaar gezet. Zo krijgt hij dezelfde halffabrikaat als destijds. Vervolgens "smeed" hij het stuk uit en komt het afwerkingsproces. Voor deze afwerking gebruikt hij dezelfde methode van schuren en poetsen als bijvoorbeeld de Romeinen. Zo krijgt de fibula uiteindelijk hetzelfde uiterlijk als een fibula van circa 2000 jaar geleden. Inmiddels maakt hij replica's van fibula's (afb. 2) en andere bronzen voorwerpen die dateren van de bronstijd tot en met de middeleeuwen.

Werken als ...

Andere opdrachten die Peter krijgt, zijn het vervaardigen van objecten die daarna daadwerkelijk werken als vroeger. Om de replica's uiteindelijk wel functionerend en toch niet al te prijzig te laten zijn moet hij vaak creatieve oplossingen zoeken. Voor ARCHEON moest hij 14e eeuwse lantaarns voor verlichting in de huizen maken. De metalen lantaarns hadden in de middeleeuwen een ruitje waartegen aan de binnenkant perkament was gezet. Binnenin brandde dan een kaars. Aangezien perkament tegenwoordig zeer duur is, moest een goedkopere oplossing worden gezocht. Dun leer laat geen licht door en er moest toch een andere oplossing dan plastic komen. Peter experi-

menteerde met een kauwbot voor honden, welke hij in een dierenzaak had gekocht. Door dit bot eerst te weken in water werd het enigszins bewerkbaar. Na platpersen, drogen en insmeren met olie bleek het dunste stuk doorzichtig genoeg om als raampje te werken. En het zag er ook nog uit als perkament.

Het 'moeten werken als' kan ook wel eens verkeerd uitpakken als je te zeker wil zijn dat het goed werkt. Zo bracht Peter een bezoek aan de opvoering van de slag bij Hastings (1066). Daar hij mee wilde doen aan dit spektakel, moest hij ook een volledige uitrusting hebben. Kleding en wapens waren geen probleem, een goed werkend schild moest nog gemaakt. Omdat er tijdens het show-gevecht met echte pijlen (wel met stompe punt) wordt geschoten, dacht Peter dat het verstandig was om het schild te maken van 18 mm. dik multiplex. De randen werden verstevigd met gedroogde koeienhuid, het handvat beschermd met een ijzeren schildknop. Dit alles werd een immens gewicht en Peter werd door de Engelsen ook lacherig aangekeken. Zij hadden schilden van slechts 6 mm. dikte, dezelfde dikte als vroeger. Uiteindelijk bleek 6 mm. voldoende om de pijlen af te stoppen en bij een gevecht werd het schild met bijlen en zwaarden net zoveel beschadigd als een dikker schild. Een 18 mm. dik schild was zeer zwaar om een dag lang mee te lopen. Ook al was het uiterlijk van het schild dus gelijk aan het middeleeuwse voorbeeld, een overdreven zorg dat het moet werken als vroeger kan dus ook te veel zijn.

Gemaakt als ...

Voorwerpen op een authentieke wijze maken vereist weer een heel andere aanpak. Op dat moment moet vanaf het begin de 'originele' productiewijze worden gehanteerd. Naast het maken van voorwerpen die 'eruit zien als' of 'werken als' heeft Peter de Haas ook diverse replica's op authentieke wijze gemaakt. De ene keer gebruikt hij echter modern, de andere keer weer authentieke gereedschap.

Als mooi voorbeeld voor een replica in deze categorie noemt Peter het 13e/14e eeuwse duigenbekertje (afb. 3) dat hij heeft gemaakt. Tijdens een bezoek aan de kuiper van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen sprak Peter met hem over het maken van het middeleeuwse bekertje. Het is slechts met één hoepel gemaakt. De kuiper, die al 50 jaar het beroep uitoefende (en misschien vast zat in een denkpatroon) beweerde dat het niet mogelijk was het bekertje met één hoepel te maken. Peter kon deze uitdaging niet nalaten, analyseerde de duigen en de groeven op de duigen

en kwam tot een theorie dat het wel kon. Als materiaal gebruikte hij een dunne plankje van een sinaasappelkistje en een dunne wilgtwijg. Na berekening van de richting van de krachten en secuur snijwerk zet hij het bekertje in elkaar (afb. 4). Het is uiteindelijk een mooi en waterdicht bekertje.

In de functie van 'schoenmaker' in ARCHEON heeft Peter ook veel schoenen op originele manier gemaakt. Na bestudering van de diverse leren schoenen en schoenrestanten uit opgravingen is Peter ze zelf gaan maken. De schoenen zijn gemaakt van natuurlijk (met eikenschors) geloid leer. De onderdelen worden genaaid met een vlasdraad die voorzien is van een dun waslaagje. Als naald gebruikt hij varkenshaar. De middeleeuwse schoenen, hoog of laag en met een ronde of een spitse punt, worden met een stootnaad (dus niet overlappend) genaaid (afb. 5). Echter, voor het hedendaags gebruik moeten er toch aanpassingen worden gedaan. De aanpassingen variëren van het produceren tot en met het dragen van de schoenen. Om de schoenen wat sterker te maken worden ze overlappend genaaid en wordt aan de onderzijde een extra rubberen of leren zooltje bevestigd. Om de schoenen te dragen zijn ook enkele aanpassingen nodig. De tegenwoordige mens kan niet meer (lang) lopen op schoenen zonder hakje. Echter de middeleeuwse schoenen hadden geen hak, dus koos Peter voor de oplossing om kurken hakjes als los inlegstukje in de schoen te doen. Voor de drager een stuk beter en de toeschouwer ziet het niet.

In de loop der jaren heeft Peter de Haas een schat aan informatie verzameld over het maken van replica's. Afhankelijk van de toekomstige functie van het object maakt hij een keuze hoe de voorwerpen worden gemaakt. Volgens hem is het belangrijk voor de keuze, die eventueel ook door musea en educatieve erven genomen moet worden bij het maken van een replica, hoe een replica vervolgens wordt gebruikt. Door dit goed na te gaan kan men soms concessies doen omwille van de kostprijs of de stevigheid van een voorwerp. Het komen tot een compromis kan tot een aanvaardbare replica of reconstructie leiden.

Peter de Haas
Cantharel 17
2403 RA Alphen a/d Rijn
0172-438975